

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Het karakter van de kerk Heitink over de kerk 2

In zijn nieuwe boek over de kerk schrijft dr. Gerben Heitink (8): “Het eigen karakter van de kerk vormt een mix van vele karakters waaruit zij landelijk en plaatselijk is opgebouwd. Karakter betekent niet alleen persoonlijkheid maar ook letterteken, gegrift in een harde ondergrond. Letters maken samen een woord, woorden vormen een zin, een gemeente biedt een zinsverband. Zinnen rijgen zich aaneen tot een brief, een brief heeft een adres. Een kerk met karakter kan naar ik hoop een leesbare brief van Christus zijn in deze wereld, ‘niet met inkt geschreven maar met de Geest van de levende God, niet in stenen platen gegrift maar in het hart van mensen’ (2Kor. 3:3).”

P.W. van de Kamp ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - P.W. van de Kamp Het karakter van de kerk	471
<i>Meditatief</i> - A. Koster Vuurwerk	475
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten De zaak van het hart	476
<i>Achtergronden</i> - C. van Breemen Pastorale kwik-fit?	478
<i>Passieliederen</i> - J.H. Klein In de schaduw van het kruis	481
<i>Synode impressies</i> - W. Tiekstra Zwolse zaken 1	484
<i>Lied van de week, Meegelezen, Uit de kerken</i>	

In dit tweede artikel lever ik enig commentaar bij bepaalde passages en bij opvallende aspecten van het recente boek van dr. Gerben Heitink over de kerk: *Een kerk met karakter. Tijd voor heroriëntatie* (Kampen 2007). In een eerste artikel heb ik enkele impressies van het boek gegeven. Belangrijk is dat Heitink aan de hand van acht factoren, die een rol spelen in wat hij noemt de stagnatie van de kerk, een model van concentrische gemeentevorming ontwikkelt. Daarbij worden die ‘stagnatiefactoren’ verdeeld tussen de begrippen instituut en gemeenschap. Een instituut kent doelstellingen, met het oog waarop het in het leven is geroepen. Daarbij horen de factoren cultuur, identiteit, werfkracht en leiding, die als vier doelstellingen (of kenmerken) aan de orde komen (inculturatie, integratie, evangelisatie en organisatie). En een gemeenschap vervult functies, waarmee zij in concrete behoeften van mensen voorziet. Daarbij horen de factoren opvoeding, lidmaatschap, ritueel en spiritualiteit, die als vier functies uitgewerkt worden (initiatie, participatie, congregatie en contemplatie). Volgens Heitink is

transformatie van de kerk als geheel noodzakelijk. Zijn model biedt daarvoor aanknopingspunten. En zijn boek kan getypeerd worden als een proeve van bezinning op kerk-zijn in de eenentwintigste eeuw. Maar ook als een proeve van gesprek daarover, zoals hij zelf ook aangeeft (8). Ik heb de volgende gesprekspunten voor dit artikel (zonder volledig te willen zijn):

Vijftig jaar

Het boek van Heitink laat op allerlei manieren zien dat hij een deskundig theoloog met veel ervaring is. Dat blijkt uit de literatuur die hij gebruikt, uit de overzichten die hij geeft, uit de discussie met andere theologen en met theologische tradities. Zelf schrijft hij (9): “Het boek verschijnt in het jaar waarin het precies vijftig jaar geleden is dat ik aan mijn studie theologie begon (in 1957). Sindsdien hebben kerk en theologie een ingrijpende ontwikkeling doorgemaakt. Vooral de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw brachten grote veranderingen. Daarin kies ik mijn vertrekpunt. Heroriëntatie is voor mij persoonlijk ook zo iets als het opmaken van de balans van een halve eeuw theologie en kerkgeschiedenis, waar ik als waarnemer en deelnemer bij betrokken was.”

kortom: uit zijn boek valt veel te leren

Heitink weet waar hij over schrijft. Juist daarom realiseert hij zich ook hoeveel er in de loop van de tijd over de kerk is nagedacht. Daar wijst hij op in zijn *Naschrift* (355): “Het aantal publicaties is onafzienbaar. (...) Het stemt tot bescheidenheid. Wie eigen ideeën over de kerk toetst aan die van anderen merkt ook hoe weinig origineel deze soms zijn. Dat zou er ook op kunnen wijzen dat er sprake is van een groeiende consensus met betrekking tot het denken over de toekomst van de kerk.”

In het kader van zijn praktisch-theologische beschouwingen over de kerk biedt Heitink tal van boeiende en ook bondige overzichten over relevante thema's. Hij geeft niet alleen een kerkgeschiedenis in vogelvlucht (32-36), maar ook een korte cultuurgeschiedenis van denken over kinderen en jongeren (85-99), waarin onderwerpen als de pedagogische paradox en het perspectief van de generaties aan de orde komen. Maar zijn boek bevat ook een mooi overzicht van de secularisatie-these (52-55) en typerende passages over doop (99-106) en avondmaal (247-254), over deugden-ethiek (70-72), de protestantse kerkdienst (234-241) en pastoraat (319-327). Kortom: uit zijn boek valt veel te leren.

Beperkte blik?

Bij deze waardering voor de deskundigheid van Heitink maak ik wel een kanttekening. Zoals ik in het eerste artikel heb aangegeven, brengt Heitink zelf onder woorden dat de horizon waartegen hij schrijft de oecumene is, de kerk van alle tijden en plaatsen, en dat de concretisering plaats heeft binnen de context van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) en haar gemeenten, maar hopelijk wel over kerkgrenzen heen herkenbaar is. Dat laatste is zeker zo. Mijn 'concretiserings-gebied' voor allerlei thema's en

aspecten van kerk-zijn wordt gevormd door de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (GKv). Met de nodige nuances zijn verschillende zaken die Heitink aan de orde stelt voor mij herkenbaar binnen de context van de GKv (bijvoorbeeld de thema's 'eenheid en verscheidenheid binnen de kerk' en 'profielschets van een gelovige'). Maar ik vind dat Heitink voor zijn eigen (her-)oriëntatie zelf wel meer over kerkgrenzen heen had kunnen kijken. Zijn referentiekader en literatuurkeuze blijven tamelijk eenzijdig georiënteerd op de theologische hoofdstroom van de vroegere hervormde (NH) en gereformeerde (GKN) traditie en van de huidige PKN-kringen. Dat mag dan een bewuste keuze zijn. Ik vind het een eenzijdige keuze. In het *Naschrift* van zijn boek (354-356) merkt Heitink op dat hij onder de indruk kwam “van alle denkwerk dat de afgelopen decennia door protestantse praktisch-theologen en sociale wetenschappers is verzet. Veel van de huidige ontwikkelingen in kerk en samenleving zagen ze al lang aankomen. Ze voelden zich er niet door overvallen, maar hebben er met alle kracht van hun denken op geanticipeerd.” En dan vallen de namen van G. Dekker, G.D.J. Dingemans, J. Firet, F.O. van Genneep, J. Hendriks en K.A. Schippers. Dat waren of zijn stuk voor stuk theologen of sociale wetenschappers van een generatie net 'boven' Heitink, maar wel uit het centrum van die hervormde, gereformeerde wereld. Met Dekker (1931) en Hendriks (1933) werkte hij samen aan de VU. Schippers (1925-1997) kende hij vanuit Kampen en bij Firet (1923-1994) promoveerde hij in 1977 aan de VU. Van Genneep (1926-1990) en Dingemans (1931) waren zijn collega's uit resp. Leiden en Groningen, toen hij hoogleraar praktische theologie was aan de VU in Amsterdam (als opvolger van Firet).

Maar er is in het nadenken over de kerk in praktisch-theologisch perspectief wel meer gebeurd in Nederland dan Heitink laat merken. De christelijk gereformeerde theoloog Stefan Paas bijvoorbeeld (er zouden meer namen te noemen zijn) heeft vooral in zijn boek *De werkers van het laatste uur* (De inwijding van nieuwkomers in het christelijk geloof en in de christelijke gemeente, Zoetermeer 2003) aandacht gevraagd voor de manier waarop kerken nieuwkomers zouden kunnen en moeten opvangen. Dat is een thema dat ook Heitink in hoofdstuk 6 van zijn boek aan de orde stelt. Toch worden de inzichten van Paas door Heitink niet genoemd, terwijl het boek van Paas bij verschijning de nodige aandacht trok.

Verder vertelt Heitink (9) dat zijn regelmatige ontmoetingen met dr. Jurjen Beumer (Haarlem) zijn visie gescherpt hebben op de plaats van de kerk in de grote stad, een thema dat ook in zijn hoofdstuk 6 kort besproken wordt. In dat verband is het interessant dat sinds enkele jaren in Amsterdam een samenwerking tussen een tiental orthodox-gereformeerde kerken functioneert waarbij geprobeerd wordt (met vallen en opstaan) om op een eigentijdse manier kerk in de stad te zijn. Daarbij zijn de inzichten van de Amerikaanse theoloog en kerkplanter Tim Keller een inspiratiebron. Terwijl het tijdschrift *Praktische Theologie* daar wel aandacht aan besteedt (in het eerste nummer van 2007), is zo'n beweging in het boek van Heitink buiten beeld.

Zo nu en dan merk je wel bij Heitink dat er meer is dan de 'mainstream' PKN-theologie. Maar dan gaat het ook al gauw over buitenlandse theologen en buitenlandse stromingen. In zijn slothoofdstuk over de transformatie van de kerk worden bijvoorbeeld Willow Creek (Bill Hybels), de doelgerichte gemeente (Rick Warren) en de natuurlijke

gemeenteontwikkeling (Christian Schwarz) even genoemd. Maar dat gebeurt te vluchtig om het eenzijdige referentiekader echt te doorbreken.

Kerk als werk van mensen

Het is mij ook opgevallen dat Heitink de kerk tamelijk sterk thematiseert als het werk van mensen. Weliswaar wijdt hij in het inleidende hoofdstuk 1 een paragraaf aan het woord 'kerk' dat boven zichzelf uitwijst naar Jezus Christus (omdat het betekent: 'wat van de Heer is'). Het is niet onze kerk, maar zijn kerk. Maar de kerk als werk van God verdwijnt in het betoog van het boek achter de kerk als werk van mensen. Dat heeft zeker ook te maken met het gevoel van urgentie dat Heitink onder woorden brengt (7): "Het gaat niet goed met de kerk. Als er in onze tijd niet een ingrijpende heroriëntatie plaatsvindt, is het met de kerk als instituut in ons land menselijkerwijs gesproken binnen enkele generaties voorbij." Die urgentie maakt juist dat Heitink zich verzet tegen berusting in de teloorgang van de kerk en tegen de apathie die in veel gemeenten om zich heen grijpt. Maar als er nog toekomst is voor de kerk, dan moet die toekomst gecreëerd worden door het ontwikkelen van visie, door een samenhangend beleid en door een effectieve wijze van werken aan vernieuwing.

Ik vind het terecht om de kerk te typeren als het werk van mensen en om met dat gegeven vervolgens ook stevig aan de slag te gaan. Maar het is één kant van de zaak. Omdat de kerk tegelijkertijd ook het werk van God is. Dat is een spanningsveld dat de bezinning op het handelen van de kerk, zoals de praktische theologie daarmee bezig is, juist zo spannend maakt.

- De kerk dankt haar bestaan aan God. Zij wordt geboren uit het Woord en door de kracht van de Heilige Geest. Zonder het initiatief van God zou er geen kerk zijn. Maar dat is nog niet alles. Via de kerk handelt God hier op aarde. God laat in onze wereld van zich horen via de kerk. God laat in onze wereld zijn barmhartigheid zien via de kerk.
- Tegelijkertijd is de kerk het werk van mensen. Als ik in de kerk rondkijk, dan zie ik mensen die actief zijn. Mensen worden ingeschakeld om te spreken en te luisteren. In kerkdiensten zijn mensen bij elkaar en zijn mensen bezig. In ontmoetingen zijn mensen actief om elkaar te bemoedigen en aan te sporen. In bijeenkomsten leren mensen van elkaar en met elkaar.
- Het bijzondere van de kerk is dat die twee, werk van God en werk van mensen, met elkaar verweven zijn. En juist die verwevenheid is een spanningsveld: het is altijd weer spannend dat mensen in dienst van God worden genomen en dan volop en voluit mensen blijven. Het is nog spannender dat in het werk van mensen God bezig is (kun je dat aanwijzen? en hoe dan?). In het concrete leven van de plaatselijke kerk is dat spanningsveld vaak merkbaar en voelbaar - het spanningsveld dat de kerk tegelijkertijd het werk van God en het werk van mensen is.

Ik zou Heitink geen recht doen als ik zeg dat de kerk als werk van God in zijn boek afwezig is. Dat is niet zo. Maar het accent ligt wel zo sterk bij de kerk als werk van mensen dat juist dat genoemde spanningsveld tussen je vingers doorglipt. Alsof het er niet is. Alsof het verdwenen is. Alsof het alsnog mensen zijn die ervoor zorgen dat de kerk blijft bestaan. Terwijl de kerk om te beginnen het werk van God is. De kerk is van Christus die als Koning

zonder onderdanen niet kan zijn (zegt de Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 27).

Speelveld

Het boek van Heitink heeft zeggingskracht omdat hij in elk hoofdstuk theologische en sociaal-wetenschappelijke componenten aan de orde stelt om die op elkaar te betrekken. Dat is een bewuste werkwijze om meer zicht te krijgen op het complexe karakter van de huidige kerkelijke situatie en om aanknopingspunten te vinden voor heroriëntatie, verandering en vernieuwing. Zo verbindt hij in hoofdstuk 3 (over initiatie: de inwijding in het leven van de gemeente) gegevens over de doop en over catechese met een (sociaal-wetenschappelijke) beschouwing over het pedagogische klimaat in onze samenleving. Omdat ik in deze werkwijze geloof, heeft de vorm van de matrix in het boek van Heitink mij wel wat verbaasd. Hij

dat mag dan een bewuste keuze zijn; ik vind het een eenzijdige keuze

beschouwt de kerk als (41) "een open systeem, dat in een voortdurende uitwisseling staat met de context." Ik vind het dan voor de hand liggend om juist die uitwisseling met de context ook structureel in een matrix te verwerken door één van de assen te gebruiken voor aspecten van kerk-zijn en de andere as voor aspecten van de (maatschappelijke) context. Terwijl Heitink ervoor kiest om via beide assen van zijn matrix de kerk als instituut en de kerk als gemeenschap op elkaar te betrekken. Dat heeft tot gevolg dat de sociaal-wetenschappelijke aspecten niet structureel in zijn 'speelveld' zijn opgenomen en er steeds apart bijgehaald moeten worden.

Juist vanwege de doelstelling die Heitink hanteert (heroriëntatie op het functioneren van de kerk in wisselwerking met haar maatschappelijke context) zou ik ervoor kiezen om in zo'n matrix aspecten van kerk-zijn te betrekken op aspecten van de maatschappelijke context. In hoofdstuk 5 (over participatie: veranderingen in kerkelijke betrokkenheid) schetst Heitink een vijftal ontwikkelingen in onze samenleving (individualisering, pluralisering, modernisering, mobilisering en intensivering). In de lijn van de keuzes die Heitink maakt, zou het interessant zijn om de vier doelstellingen van de kerk als instituut op de manier van een matrix te betrekken op die vijf ontwikkelingen (deel 1) en vervolgens hetzelfde te doen met de vier functies van de kerk als gemeenschap (deel 2). Zonodig zou er uit die vijf ontwikkelingen nog een toegespitste keuze gemaakt kunnen worden. Voor mijn besef is dat consequenter dan de opzet die Heitink nu gekozen heeft. De opbrengst van deze werkwijze zou kunnen zijn dat de heroriëntatie die Heitink beoogt een veel meer geïntegreerd karakter laat zien (van theologische en sociaal-wetenschappelijke inzichten) dan nu het geval is aan het eind van elk hoofdstuk.

En verder...

Ik noem nog kort twee thema's die me opgevallen zijn in het boek van Heitink zonder er uitvoerig op in te gaan: 1 In hoofdstuk 4 stelt Heitink het thema *integratie* aan de orde. Dan gaat het over samenhang en verbondenheid binnen de kerk. Deze integratie vraagt volgens Heitink niet minder dan een herbronning (117). Om een lang betoog kort weer te geven: in het voetspoor van de Duitse nieuwtestamenticus G. Theissen leest Heitink het Nieuwe Testament als vrucht van gemeentevorming. Dat betekent: eerst waren er gemeenten en uit die gemeenten kwamen via verschillende mondelinge tradities de geschriften van het Nieuwe Testament voort. Deze reconstructie van de geschiedenis levert vier hoofdstromingen op binnen het vroege christendom: het Judeese christendom, het Synoptische christendom, het Paulinische christendom en het Johanneïsche christendom (ook alle vier vertegenwoordigd in de canon van het Nieuwe Testament). Maar binnen elke hoofdstroming staat wel 'die Sache Jesu' centraal. Heitink gebruikt deze Duitse term als een omvattend begrip dat betrekking heeft op de persoon en het werk van Jezus en de vertolking daarvan binnen een concrete geloofstraditie. Al met al constateert Heitink dat zijn beeld van de kerk (vanuit pluraliteit streven naar eenheid) al in het Nieuwe Testament aanwezig is. Dat heet: 'pluraliteit van de aanvang af' (139-140), terwijl er tegelijkertijd sprake is van eenheid in de vorm van een gemeenschappelijk verhaal ('die Sache Jesu'). Bij mij komt deze 'reconstructie' nogal geforceerd en gekunsteld over, nog los van de vraag of op deze manier recht gedaan

het proces van initiatie van jongeren in de kerkelijke gemeente verdient hoge prioriteit

wordt aan (bijvoorbeeld) het proces van canonvorming, aan de feitelijke gang van zaken in de eerste eeuw en aan de persoon en het werk van Jezus van Nazareth. 2 In hoofdstuk 3 bespreekt Heitink het thema *initiatie*. Een boeiend hoofdstuk, niet in de laatste plaats omdat Heitink zeer herkenbaar schrijft over vormen van initiatie in zijn eigen leven (zoals het afleggen van openbare geloofsbelijdenis). Heitink constateert dat veel kerkelijke gemeenten heel slordig met hun jeugd omspringen (83) "waardoor er vrijwel geen generatievervanging meer plaats heeft." Hij is evenmin bijster optimistisch (112): "Het lijkt wel of de kerk in cultureel opzicht achter de feiten aanloopt. Terwijl we leven in een cultuur waarin jongeren al vroeg voor vol worden aangezien en op hun verantwoordelijkheid worden aangesproken, heerst in de kerk nog steeds in brede kring een klimaat van infantilisa-tie van kinderen en niet serieus nemen van jongeren." Daarom verdient het proces van initiatie van jongeren in de kerkelijke gemeente hoge prioriteit. Dit pleidooi van Heitink vind ik opvallend en ik ondersteun het graag.

Leerpunten

Dat brengt mij bij de vraag wat er te leren valt van dit boek van Heitink over de kerk. Om die vraag zo concreet mogelijk te maken, sluit ik aan bij wat hij schrijft (359) over de "culturele ongelijktijdigheid tussen verschillende denominaties". Dat wil zeggen: de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt (GKv) worden geconfronteerd met thema's en processen waarmee de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) misschien al eerder te maken had (of de vroegere NH-kerk en de GKN), terwijl de Christelijke Gereformeerde Kerken (CGK) weer op een andere manier in zo'n leerproces kunnen zitten. Wat valt er dan te leren van het boek van Heitink? Ik noem ten minste drie leerpunten: 1 Ik wees er al op dat Heitink vanuit zijn ervaringen binnen de PKN hoge prioriteit geeft aan (het werk met) kinderen en jongeren in de kerk. Dat is een opvallend signaal. Het spreekt niet vanzelf dat een nieuwe generatie het werk in en voor de kerk van de vorige generatie overneemt. Daarom is investeren in jongeren en kinderen inderdaad van levensbelang voor een kerkgemeenschap. In GKv-kringen kon dat wel eens urgenter zijn dan vaak gedacht wordt.

2 Heitink accentueert het belang van een duidelijke identiteit voor de kerk (hoofdstuk 4). "De identiteit van de gemeente staat of valt met haar geloof in Jezus Christus." Over de invulling van die identiteit en de keuzes die daarbij gemaakt worden, zie ik wel verschillen met Heitink. Maar dat een heldere identiteit belangrijk is voor de geloofwaardigheid van de kerk vind ik op zichzelf een duidelijk leerpunt. Tegenwoordig wordt vaak gezegd dat de GKv met een identiteitscrisis te maken hebben. Ik vind die uitspraak herkenbaar, ook al zou ik soms wat meer nuances willen. Maar voor een kerk (het geldt ook voor mensen) moet een identiteitscrisis niet te lang duren. 3 Dat zo'n heldere identiteit cruciaal is voor het naar buiten (op-)treden van de kerk is duidelijk. Wat dat betreft zijn de woorden van Heitink direct toepasbaar op de GKv (353): "Er zijn veel mogelijkheden om zich in deze tijd naar buiten toe te profileren. Daarbij hoeft de kerk haar ware bedoelingen niet te verzwijgen. Het gaat om dienst aan anderen maar ook om ledenwerving. De kerk moet weer groeien. Dat is iets wat allerlei organisaties steeds beter gaan begrijpen. Waarom zou de kerk hierin achterblijven?"

Volgens Heitink is het tijd voor heroriëntatie. Die heroriëntatie is mogelijk, als de kerk karakter toont. En daarvoor is nodig dat er duidelijkheid is of komt over het karakter van de kerk. Een duidelijke identiteit op basis van geloof in Christus en een herkenbaar profiel door de vernieuwing van de Geest zorgen voor een kerk met karakter.

N.a.v. Gerben Heitink, *Een kerk met karakter. Tijd voor heroriëntatie*, Kok, Kampen 2007, 419 blz., € 23,50

Dr. P.W. van de Kamp is universitair docent praktische theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen.

Vuurwerk

‘Roep zo hard u kunt!’

I Koningen 18:27

A. Koster ■

De dominees van de Baäl weten hoe ze de aandacht van hun god moeten trekken. Daar staan ze te springen en te schreeuwen. Het bloed gutst van hun lijf. Hoe gekker je doet, hoe meer kans je hebt dat Baäl een momentje voor je heeft.

De weddenschap tussen Elia en de Baälgelovigen is simpel: honderden Baälpriesters, twee altaars, één Elia, nul lucifers. En laat de echte God dan maar opstaan. Een vuurproef, dus. Tijd voor Baäl om wakker te worden. Elia is niet te beroerd om even mee te helpen: als Baäl dan niet op het geschreeuw van zijn eigen priesters reageert, dan móet hij toch zeker in actie komen door Elia's gesar. 'Hij is zeker even naar de wc!' Zo'n vervelende profeet moet je toch een poepje laten ruiken, als je jezelf als godheid nog serieus wil nemen. Elia speelt met vuur, daar bij dat Baälsaltaar. Maar zelfs hém lukt het niet om een reactie aan Baäl te ontlokken.

Elia doet vervolgens vooral veel dingen níet. Hij roept niet, vergiet zijn bloed niet, hoeft geen ingewikkelde handelingen te voltrekken, geen toestand van trance te bereiken, geen bijzonder religieus gevoel op te roepen om God te bereiken. Hij spreekt een eenvoudig gebed uit. Zijn gebed beslaat in de Bijbel nog geen twee verzen. Het enige wat Elia doet is eenvoudigweg tegen de Here praten, zonder begeleidend tromgeroffel of omlijsting met vuurwerk. Gods antwoord is er niet minder vlammend om.

Zo is God blijkbaar. Er zijn geen uitgebreide rituelen nodig om contact te zoeken met God. Je hoeft je voor Hem niet eerst mooi te maken. Je hoeft niet eerst zijn aandacht te trekken door je bloed te vergieten of iets anders goeds te doen. Je hoeft Hem niet eerst mild te stemmen. Je hoeft niet eerst een gelovig gevoel te hebben voordat je Hem mag aanspreken. Je kunt gewoon, simpelweg tegen God praten. Als je in alle eenvoud en met een oprecht hart eerbiedig tegen God spreekt, dan luistert Hij met aandacht en sympathie en liefde. Je hoeft voor Hem niet bang te zijn. Bang dat Hij niet naar je zal luisteren.

Bang dat je het deze keer echt hebt verknoeid bij God.

Bang dat je Gods geduld te veel op de proef stelt als je alwéér vergeving moet vragen.

Bang dat God jou niet interessant genoeg vindt, omdat je maar één van de zes miljard bent.

Bang dat God het te druk heeft om naar je te horen.

Bang, omdat je al zo lang niet gebeden hebt.

Voor God hoeft je niet bang te zijn. Want God is geen Baäl, die wil dat je perfect voor hem verschijnt.

Om Gods aandacht te trekken, is geen vuurwerk nodig. Geen religieus gevoel. Geen voorbereidende werkzaamheden. Geen vrome taal. Ergens is bidden eenvoudiger dan telefoneren. Het mag zelfs in de auto.

Wie eerbiedig en in Jezus' naam God roept, vindt gehoor. Zeker weten.

En dan hoef je je ook niet mooier te maken dan je bent. God wil juist dat je precies zoals je bent voor Hem verschijnt. In alle eenvoud. Met je viesheid, je zonde, je verleden. Leg maar bij Hem neer. Want God is niet op zoek naar perfecte mensen. God is op zoek naar jou.

Ds. Arjan Koster is predikant van de Gereformeerde Kerk te Beverwijk.

De zaak van het hart

wandelen met God

Vrijgemaakten kunnen soms hard zijn.

Vooral als ze denken dat het gaat om 'de zaak van de Heer'.

Welke zaak?

B. Luiten ■

Een echt verbond

Als je op de barricade hebt gestaan, weet je waarvoor je hebt gestreden. Aan een volgende generatie is dat nauwelijks duidelijk te maken. Wat weet die van de aanvallen, van de moeite en de strijd?

Vandaag de dag staan jonge ouders bij de doopvont. Diep gelukkig dat hun kind vast en zeker mag delen in Gods verbond. Wat weten zij van de offers die daarvoor zijn gebracht?

Er was een tijd, niet zo heel lang geleden, dat een generale synode een andere leer bindend oplegde. Gods verbond zou niet voor alle kinderen zijn, alleen voor de uitverkorenen. Wie dat uiteindelijk zouden zijn, kon niemand van te voren weten. Dus werd er gedoopt op hoop van zegen. Later zou moeten blijken of die doop echt en terecht was geweest.

Op die manier kon niemand echt vertrouwen op de ontvangen doop. Nota bene: door God gegeven als een zegel, een garantie! De zekerheid werd verlegd naar het hart van de mens, de geloofservaring zou de doorslag moeten geven.

Gevolg: levenslange onzekerheid. Indrukwekkende preken over een prachtig evangelie, steeds uitlopend op de vraag: 'is dit wel voor u? Onderzoek uzelf!' Het geluk lag achter glas, als in een etalage: je kon het wel zien, maar je kon er nooit echt bij. Want welke mens vindt zoveel zekerheid in zichzelf?

Mensen maakten zich vrij van het bevel van de synode, ze wilden deze leer niet belijden. Ze maakten zich vrij van stelselmatige, subjectieve onzekerheid. Om in God alle vastheid te vinden, voor zichzelf en voor hun kinderen.

In die tijd kwam uit oudtestamentische studies te voorschijn, dat God de structuur van de wetgeving ontleend had aan gangbare verbondssluitingen uit die tijd. Een vorst in de oudheid, die recht had op een overwonnen volk, legde dat zijn geboden op. Klip en klaar, voor iedereen, om zich aan te houden. Geen sprake van dat voor iemand in dat volk, klein of groot, dat opgelegde verbond *niet* zou gelden! 'Toen en daar heb ik u overwonnen, u zult geen andere koningen dienen', zo begon een vazalverbond. Sprekend is de gelijkenis met het begin van de

wet: 'Ik ben de HEER uw God, die u uit Egypte, uit de slavernij heeft bevrijd. U zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben.'

Gods verbond was dus bedoeld als minstens zo concreet, praktisch, tastbaar en aanwijsbaar als men toen gewend was van aardse vorsten. Daar kwam geen subjectiviteit aan te pas! Zo'n vorst kwam heus niet vragen, of je hem wel kon ervaren. Zijn verbond werd eenvoudig op je gelegd, en op je kinderen.

In de tijd van de Vrijmaking gold dat als een verademing. Dat laat zich verstaan. Hierin school een belangrijke weerlegging van de valse leer. Men ontving, na jaren prediking van de subjectieve (on)zekerheid, vaste grond onder de voeten. God is getrouw! Zijn beloften, *voor groot en klein*, mogen in geloof worden ontvangen. Zij gaan in Christus in vervulling. Ze zullen de wereld veranderen. Brandstof voor nieuw elan! Om te gaan voor de zaak van de HEER in kerk, staat en maatschappij.

De zaak gaat voor

De herontdekking van de geldigheid, de betrouwbaarheid en de reikwijdte van Gods verbond is een groot goed. Tot op vandaag worden daarvan de vruchten geplukt, ook door hen die deze geschiedenis niet kennen.

Maar iemands kracht is ook zijn valkuil, volgens een bekend gezegde. Het was sterk om de zekerheid van het persoonlijk geloof weer te vinden in God, niet in de mens. Het anker werd weer naar buiten uitgeworpen, niet in het eigen ruim. Maar meteen werd ook afgerekend met vrijwel *alle* subjectieve geloofservaringen. Dat werd de valkuil. Als *grond van het verbond* konden die ervaringen niet dienen, toch waren ze *in de verbondsomgang*, met God en met elkaar, onmisbaar. De Psalmen staan vol met beloften van mensen, dat ze zullen vertellen wat God hen heeft gedaan. Maar de praktijk werd, dat bijv. bijbelstudies sec werden gehouden. Vooral niet te persoonlijk, niet te subjectief. Het ging vooral om kennis te verkrijgen door vragen en antwoorden.

Steeds werd de geldigheid en de betrouwbaarheid van Gods verbond benadrukt. Als je die maar zag! Ja, maar hoe lééf je daar dan in? Dat

heeft niet ieder in zijn opvoeding meegekregen. De 'belofte en eis' gingen een eigen leven leiden, als de enige ware definitie. Zo werden ze ook gepreikt. Meestal eerst de royale belofte, tot aan het keerpunt 'maar...', vervolgens de strenge eis, waardoor menig-een zich toch weer op zichzelf teruggeworpen voelde.

Intussen verdween in de schaduw dat het verbond meer is dan 'belofte en eis'. Net zoals een huwelijk meer is dan wederzijdse verplichtingen. De kern is immers *liefde*, van hart tot hart. En daarin vrijwillige overgave, zonder iets terug te houden.

Een sprekend voorbeeld in dit verband. Ons klas-sieke doopformulier stelt, dat ieder verbond twee delen heeft. 'Twee delen', welke die twee zijn, werd vanouds niet ingevuld. Zo werd ruimte gelaten om te denken aan twee personen in een huwelijk, of aan twee partijen in een verdrag, of aan toezeggingen van twee kanten. Door dat open te laten bleven alle mogelijkheden in beeld, personen en zaken. Maar wat gebeurde in vrijmaakte kring? Bij ons werd het ingevuld: 'twee delen, namelijk een belofte en een eis'.¹ Daarmee werd *de zaak* vastgelegd en werd in de formulering geen ruimte gelaten voor *het persoonlijke*. Dat was op z'n minst eenzijdig.² De winst van de Vrijmaking werd vastgelegd. Intussen dreigde iets anders verloren te gaan.

Om het hart van de zaak

Vorige week schreef ik over de donderpreek. Hoe oppervlakkig die in feite is. Hoe mensen die kunnen begeren om (bewust of onbewust) niet te dichtbij te hoeven komen.

Nu kunnen we m.i. de vraag naar dat verschijnsel wat beter plaatsen. Dergelijke prediking past in de eenzijdige 'belofte en eis'-benadering. Waarin dus ongetwijfeld een element van waarheid is, maar ook een onevenwichtigheid schuilt, doordat het zakelijke meer aandacht krijgt dan het persoonlijke. Als de subjectieve beleving op een afstand wordt gehouden, blijft over wat je moet doen. Ja, dat is dan wel vierkant te zeggen, met stemverheffing en grote woorden, eventueel met een dreun op de kansel. Dan luistert iedereen wel. Maar dat is niet het graven met fijne stift in de harten, het 'inprenten', dat zo kenmerkend wil zijn binnen Gods verbond (Deut. 6:7).

God heeft bij herhaling laten weten dat Hij niet de gehoorzaamheid van slaven wil, die eenvoudig doen wat ze moeten doen, omdat ze geen keus hebben. God wil de liefde van zijn kinderen zien, die ze Hem *vrijwillig* geven! Niemand kan dat uit zichzelf. Toch werkt de heilige Geest zo in ons, dat Hij onze wil niet overneemt maar levend maakt (DL III/IV 11). Het houden van de geboden is geen doel in zichzelf, ze zijn bedoeld als uiting van overgave aan God en van vertrouwen in Hem. Heel veel zondige plezier-tjes mogen we niet, en willen we ook niet, om God geen verdriet te doen en omdat we in Hem een vreugde ontvangen die boven alles uit gaat (ook al ervaren wij dat niet altijd zo). Het stomme 'dit mag je niet' en 'dat moet je doen' is hier volstrekt ontoereikend, al roep je het nog zo hard. Fijnbesnaardheid is juist nodig om de gelovigen niet alle moed te ontnemen, wanneer ze merken dat er in hen toch ook

nog zoveel onwil is. Die onwil, die andere wet in ons vlees, overwin je niet met geweld, maar door de Geest. Meer nadruk op het 'moeten' is geen oplossing. Wel help je iemand verder door hem te stimuleren van God te houden. 'Moeten' kan een slaaf ook, afstandelijk. 'Willen' is typisch voor een zoon of dochter, die van Vader houdt en daarvoor een uiting zoekt.

Ik heb de indruk, dat het zakelijke onder ons niet weinig benadrukt is geweest, ten koste van de overgave van het hart. Ik herinner mij, dat bij zogenaamde 'zaaksgerechtigheid' mensen vrij ver konden gaan in halsstarrigheid, dwarsliggerij en taalgebruik. Ik denk ook, dat in geen ander kerkverband mensen zo veel en zo langdurig in appèl gaan als bij ons, om hun zakelijk gelijk te halen. De belofte hebben we geleerd, het eisen ook.

Gelovige mensen hebben elkaar uitgekafferd, in toespraken en polemieken. Helemaal gericht op de zaaksongelijkheid van de ander, met een blinde vlek voor de persoonlijke verbondenheid in Christus.

Dwang kon ver gaan. Ouders mochten niet naar de huwelijksdienst van hun eigen kind als die plaats vond in een synodale kerk. Hoe die kerk was, gaf de doorslag, de 'foute zaak'. Daarachter diende te verdwijnen dat het je kind was, die hoe dan ook voor God trad op zijn trouwdag.

Onttrekkingen werden afgelezen met een vaste formule, het ging immers om de zaak. Of de persoon nog in God geloofde, of ook naar een andere kerk ging, maakte voor de bekendmaking niet uit. Het is maar een greep, er is meer aan toe te voegen. Er zijn nogal wat 'zakelijke' uitschieters geweest in de loop van de jaren.

Oud en nieuw tegelijk

Nu is het de kunst, om met die uitwassen niet ook de zaak zelf weg te doen. Want dan zouden we ons jammerlijk vergissen. Zeker is Gods verbond een duidelijke zaak! Het bestrijkt de aarde, beheerst de geschiedenis en omvat ons leven. *Maar wel als een zaak van het hart*. Van zijn hart en het onze. Het is een diepe *relatie*, intens en voor eeuwig. Met Hem en met ieder die God in waarheid liefheeft. Zij bestaat door liefde, vreugde, vrede, geduld en zelfbeheersing (zelfs als je gelijk hebt).

Dat verbond is springlevend. Het is oud en tegelijk alle dagen nieuw, voor ieder die nu naar God vraagt. Met alles wat ontspoorde bleef de vaste grond behouden, immers in Christus, niet in mensen.

God zij dank is daar steeds die zondagse ontmoeting, waarin Hij met ons en wij met Hem het verbond *vernieuwen*. Daarin is steeds een nieuwe start. Ook genezing van alle eenzijdigheden, in het verleden en in het heden.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

noten:

1. GS Heemse 1984-1985
2. Deputaten Eredienst bieden aan de Generale Synode van Zwolle-Zuid 2008 een hertaling aan van dat klassieke doopformulier. Bewust nemen zij deze latere toevoeging niet mee.

Pastorale kwik-fit?

De geestelijk verzorgers die samen een *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging* hebben geschreven (Kok, Kampen 2006), zijn bekend met situaties die je een toonbeeld van ellende noemt. In het ziekenhuis, het verzorgingshuis, het verpleeghuis, de geestelijke gezondheidszorg en de gehandicaptenzorg zijn dergelijke situaties niet onbekend. Geestelijk verzorgers vormen samen met artsen, psychologen en anderen een team rond de patiënten, cliënten of bewoners.

C. van Breemen ■

Een mooie taak

Een goede gedachte van de zuster om de geestelijk verzorger in te schakelen. Want daar ligt hij, in zijn bed. Toonbeeld van ellende. Een spuugbakje binnen handbereik, als onomstotelijk bewijs van zijn ziekte. Zijn maag kan het weinige voedsel nauwelijks verdragen. Hij voelt zich zo ziek, dat hij graag dood wil. 'Liever vandaag dan morgen'.

het betekent wel dat een gesprek spannender is

Maar is hij dan terminaal? Zijn hart werkt nog krachtig. De handdruk die hij geeft, mag er zijn. Zijn leeftijd is ook niet direct een indicatie van een terminale situatie. En zijn ziekte is niets nieuws. Al langere tijd verdraagt zijn maag het eten niet goed, zonder dat er sprake is van een ernstige aandoening. Wat maakt dat hij graag dood wil? De zuster zoekt de oorzaak van zijn depressieve toestand meer op het terrein van het geloof, dan op het terrein van de gezondheid. En de zuster heeft veel ervaring; haar intuïtie werkt prima.

Er blijkt inderdaad meer te zeggen over zijn situatie, dan de lichamelijke klachten van het moment. Daar komt de geestelijk verzorger wel achter, als hij rustig de tijd neemt om te wachten op het moment dat er over de klachten niets nieuws meer valt te zeggen. Dan is de geestelijk verzorger al ruim een half uur aanwezig. Dan pas blijkt het moment aangebroken om het over iets anders te hebben. Over zijn jeugd bijvoorbeeld, waarin hij goed kon meekomen op school. Maar ook over de frustraties thuis. Over de dominee die zo mooi kon preken, maar ook over zijn huwelijk dat gestrand is. Kortom, er blijkt heel veel te vertellen. Zijn

levensgeschiedenis bevat voldoende lading, om hem tot de conclusie te leiden dat het leven niet langer de moeite waard is. En de geestelijk verzorger komt tot de conclusie dat er hier voor hem een mooie taak ligt.

Met zichzelf in gesprek

De geestelijk verzorgers die samen een *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging* hebben geschreven (Kok, Kampen 2006), zijn bekend met dergelijke situaties. In het ziekenhuis, het verzorgingshuis, het verpleeghuis, de geestelijke gezondheidszorg en de gehandicaptenzorg zijn dergelijke situaties niet onbekend. Geestelijk verzorgers vormen samen met artsen, psychologen en anderen een team rond de patiënten, cliënten of bewoners. Geestelijke verzorging vindt plaats in een steeds meer veranderende zorg. 'Het huidige ziekenhuis is een uiterst modern, in veel opzichten technisch en geautomatiseerd bedrijf geworden, gericht op het verwachte en bedoelde effect: wegneming van defecten...' 'Het lijkt er op of de Gods- en Gasthuizen van weleer zijn omgebouwd tot 'kwik-fit'-bedrijven' (J.J. Rebel, 103, die Van der Kloot Meyburg citeert). 'Voor de geestelijk verzorger is een patiënt nooit 'uitbehandeld'. Zelfs gaat pastorale zorg door tot en met begravenis of crematie en nóg verder, naar de nabestaanden toe. Het gaat om *mensen...*' (104). 'Het is dus begrijpelijk dat langzamerhand veel pastores in de zorgsector zichzelf meer gingen zien als professional binnen de instelling waar zij werken dan als vertegenwoordiger van de kerk. De predikant werd geestelijk verzorger. Dat was even wennen' (Dr. G. Heitink, 163). J.J.A. Doolaard, eindredacteur van het *Nieuw Handboek*, legt uit hoe het gesprek van de geestelijk verzorger er uit ziet. 'Het gesprek dat zich ontwikkelt is vaak meer een gesprek van de ander met zichzelf dan met de pastor. De

pastor... is een 'onpersoonlijke', maar zeer nabije, menselijke, meegaande begeleider in het gesprek van die mens met zichzelf, met het lot dat hem heeft getroffen, met wat het geloof in God in deze tijd van crisis betekent' (210). Inderdaad, hier ligt ook volgens mij de kern van het gesprek van de geestelijk verzorger. Het is net weer een beetje anders dan het gesprek van de dominee met een gemeentelid. Zo'n gemeentelid kan worden aangesproken op zijn belijdenis als hij belijdend lid is, of op zijn doop, als hij dooplid is. Tussen de dominee en zijn gemeentelid bestaat de band van de gemeente waar zij beiden bij horen. En die band is in de eerste plaats de band van twee leden van het lichaam van Christus. Via Christus zijn ze aan elkaar verbonden. Maar mag je zoiets in een ziekenhuis of verpleeghuis veronderstellen, in een gesprek tussen pastor en patiënt?

Zelfs in het gereformeerde verpleeghuis waar ik werkzaam ben, hebben de bewoners zeer uiteenlopende geestelijke en kerkelijke achtergronden. Dat betekent niet per definitie dat een pastoraal gesprek dus moeilijker is dan een pastoraal gesprek in de gemeente. Het betekent wel dat een gesprek spannender is. De pastor of geestelijk verzorger weet niet bij voorbaat welke kennis of welk geloof hij bij patiënt of bewoner zal aantreffen. Het is ook niet nodig dat bij voorbaat te weten. Dat kan de patiënt of bewoner meestal zelf goed onder woorden brengen. Een dergelijk gesprek is boeiend en spannend. Want de patiënt of bewoner zal vaak niet alleen willen volstaan met de mededeling welke (kerkelijke) achtergrond hij heeft. Hij zal ook willen uitleggen waar nu juist de moeilijke punten van zijn leven of geloof liggen. De geestelijk verzorger helpt de patiënt of bewoner het beste, door hem (of haar) rustig te laten vertellen en uitleggen wat hij van het leven verwachtte, wat er van terecht gekomen is, wat er nog on-af is, en hoe hij daar in zijn geloof mee omgaat. Regelmatig zal het gesprek stokken, door emotie van de patiënt of bewoner, of om even weer op de route van het gesprek terug te komen. Het beste wat de geestelijk verzorger dan kan doen, is de emotie van de bewoner benoemen, of hem helpen de draad van het gesprek terug te vinden. Gaandeweg wordt er een rode draad zichtbaar in het gesprek. Die rode draad wordt veel moeilijker zichtbaar wanneer de geestelijk verzorger het gesprek voortdurend zou onderbreken met zijn eigen gedachten, vragen, opmerkingen. Vaak zijn zulke eigen gedachten een verborgen agenda van de geestelijk verzorger, om de patiënt of bewoner te brengen waar die niet wil. De beste dienst die de geestelijk verzorger aan de gesprekspartner kan bieden is de hulp bij het zicht krijgen op het eigen leven en geloof van de patiënt of bewoner. Want die heeft lang niet altijd voldoende zicht op de rode draad in zijn leven. En lang niet altijd is het hem of haar duidelijk welke rol het geloof daarbij speelt, zelfs als het om een trouwe kerkganger gaat.

Veel mensen praten heel wat af in hun leven. Over tal van onderwerpen hebben ze een mening. Maar wanneer ze iets (moeten) gaan vertellen over hun eigen leven, dan wordt het soms merkwaardig stil. Soms passeert dan een onsamenhangende rij van gebeurtenissen de revue, waar de persoon in kwestie zelf nauwelijks zicht op heeft. De geestelijk verzorger probeert de persoon daarbij te helpen. Bij het ordenen van de gebeurtenissen. Bij het ontdekken van een lijn in het leven. Bij het verhelderen van gebeurtenissen, of het ophelderen van bepaalde feiten. Waar het gesprek stukt, daar zal de geestelijk verzorger proberen de gedachtlijn weer op te pakken.

Doolaard noemt dat: 'de mens met zichzelf in gesprek (brengen)'. En zo is het. Wat heeft een mens er aan als hij alleen maar een aantal hoogtepunten uit zijn leven kan opnoemen? Want is dat alles? Of wat heeft een mens er aan als hij alleen maar moeten, tegenslagen, fouten en gebreken weet te vertellen? Is er misschien nog meer te vertellen? De geestelijk verzorger wil de mens met zichzelf in gesprek brengen. Om die mens een goed zicht op zijn eigen leven te geven. 'De pastor is niet 'niet-mand', maar een gestalte, een boodschapper, van het verleden bijvoorbeeld (toen de beelden ontstonden), een dienaar van de liefde van God en van de geborgenheid bij Hem; de pastor is dan daar waar de angst groot is bemiddelaar van moed en troost. Geen ogenblik is de pastor dan inactief, maar in die 'terughoudendheid' zeer actief. Hij neemt initiatief en is bij de mensen in hun lijden' (210). Ik kan daarmee instemmen.

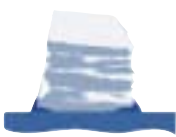
de beste dienst die de geestelijk verzorger kan bieden is de hulp bij het zicht krijgen op het eigen leven en geloof

Wat heeft de pastor of geestelijk verzorger eigenlijk een mooi beroep! Want als geen ander heeft hij de mogelijkheid om in het gesprek een verdieping aan te brengen, de verdieping van het geloof. Door zonnodig de vraag te stellen: 'heb je bij dit hele levensverhaal wel eens iets van God gemerkt?' Of: 'Wat heeft je geloof in dit alles voor jou betekend?' Of: 'Wat heb je in je leven voor God mogen doen?'

Werkveld verpleeg- en verzorgingshuis

Het hoofddeel van het *Nieuw Handboek* is deel II: werkvelden. Daarin worden alle facetten besproken van de geestelijke verzorging in algemene en academische ziekenhuizen; psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg; revalidatiecentra en verpleeg- en verzorgingshuizen; en verstandelijk gehandicaptenzorg. Logisch

dat dit hoofddeel de grootste omvang heeft, aangezien hier de praktijk beschreven wordt. Logisch is ook dat iedere schrijver zijn deelterrein ruim voorziet van eigen ervaringen. Logisch is dus ook, dat overlappingen en herhalingen niet vermeden konden worden. Misschien is het ook wel logisch, dat mijn bijzondere interesse uitgaat naar de beschrijving van het werkveld verpleeg- en verzorgingshuizen. Met bijdragen van totaal meer dan 200 pagina's blijkt dit het grootste hoofdstuk te zijn. Graag wil ik enkele dingen doorgeven.

het is wel behulpzaam zijn bij het voltooien van het laatste traject

'Ouder worden is het laatste examen dat van zijn vreeswekkendheid verlost zou moeten worden en de aantrekkingskracht en de glans van een inwijding in het eigenzinnige mysterie van mens-zijn zou moeten herkrijgen... Ouder worden werd in alle tijden en culturen beschouwd als een proces van morele en spirituele rijping'. 'De geestelijk verzorger is een mystagoog (inwijder in mysteriën, CvB) die de ouder wordende mens naar de mogelijkheden van het moment behulpzaam is bij de inwijding in het geheim en mysterie van die horizon. Hij of zij is de getuige en soms de vroedvrouw van de voltooiing van een individueel en uniek leven, dat eindigt waar het begonnen is en altijd zal zijn: als een gedachte in de geest of in de geest van de Ene... Voor ouderen zoals dementerenden die onvrijwillig en ontijdig afstand moeten doen van hun ik-identiteit, is de geestelijk verzorger een hoeder van een gebroken identiteit. Zij kunnen niet op eigen kracht en tijd hun geleefde leven loslaten, maar worden door omstandigheden ingehaald... Het is het moment waarop de mens, niet zijn organisme, zijn leven of bestaan tegenover zijn Schepper of Gever voltooit' (W. Huizing, 379 - 381). Mooie woorden en beelden dus over de taak van de geestelijk verzorger in het verpleeghuis bij de ouder wordende en/of dementerende mens. Tegelijk komt daarin de ernst van de situatie naar voren. Bij het ouder worden, en vooral bij het dementeren, moeten mensen brokjes van zichzelf loslaten. Steeds meer, en

in steeds sneller tempo. Dat is buitengewoon verdrietig, zolang men het zelf in de gaten heeft. Er komt ook een moment, waarop de dementerende zijn dementie niet meer in de gaten heeft. Vervolgens komt er ook het moment waarop de dementerende de mensen niet meer herkent, zelfs de eigen kinderen niet meer. Je kunt het een langdurig afscheidstraject noemen.

De geestelijk verzorger ziet hier een grote taak voor zich liggen. Inwijding in het geheim van het ouder worden, dat is teveel gezegd. Maar het is wel behulpzaam zijn bij het voltooien van het laatste traject. En dat is een mooi en dankbaar werk. Alle dingen worden nog eens overdacht, voor zover de geest het toelaat. De ouder wordende mens heeft graag een gesprekspartner, die de tijd en het geduld en de vaardigheid heeft om mee te helpen nadenken over de betekenis van het hele leven. Daarbij horen woorden en beelden. Daarbij horen liederen en muziek. Want het blijkt dat sommige dingen soms heel lang in het geheugen kunnen achterblijven, terwijl andere dingen al lang uit het geheugen verdwenen zijn. De geestelijk verzorger leert zoveel mogelijk gebruik te maken van de geestelijke mogelijkheden die er bij de ouder wordende en/of dementerende mens zijn. Het verbaast mij dan ook niet, dat het Sociaal Cultureel Planbureau heeft vastgesteld dat 64% van de verzorgingshuisbewoners en 61% van de (somatische) verpleeghuisbewoners het gesprek met de geestelijk verzorger, pastor of dominee erg belangrijk vindt (503). En van de Landelijke Organisatie Cliëntenraden Ouderenzorg gaf in 1999 slechts 6% aan deze vorm van zorg niet belangrijk te vinden (502).

Geestelijke verzorging is meer dan pastorale kwik-fit. Het *Nieuw Handboek* overtuigt mij er van, dat geestelijke verzorging thuis hoort in de zorg. Wat liggen er prachtige mogelijkheden ook voor gereformeerde pastores, om ongedwongen met mensen in gesprek te gaan over de grootste dingen van het leven. En over De Grootste. Volgende week verder.

Ds. C. van Breemen is geestelijk verzorger van verpleeghuis 'De Wijngaard' te Bosch en Duin en woont te Soest.

uit de kerken

Emmeloord - bedankt voor beroep : G.J. Slotman te Dalfsen
Leerdam i.c.m. Hardinxveld-Giessendam - bedankt voor beroep : G.J. Slotman te Dalfsen
Steenwijk - bedankt voor beroep : G.J. Slotman te Dalfsen

Amsterdam-Zuid-West - beroep aangenomen: W. van der Schee te Loenen

IJslands grootste dichter: In de schaduw van het kruis

IJsland is een land van spuitende geisers en vuurspuwende vulkanen, een land van kokende rivieren en bevroren watervallen, een land van sneeuw en ijs, van vuur en zwavel. Een land van lava, lucht en leegte.

Maar ook een land van poëzie en literatuur. Geen land ter wereld waar zoveel wordt geschreven, gelezen en gedicht. Zo begon het eerste deel over IJslands grootste dichter Hallgrímur Pétursson.

J.H. Klein ■

Hallgrímur Pétursson

Opnieuw gingen zeven jaren voorbij, maar toen nam het leven van Hallgrímur en Guðrídur eindelijk een wending ten goede. In 1651 werd hij tot priester van Saurbaer gewijd. Dat was een welvarende parochie aan de schitterende Walvisbaai, waar het echtpaar eindelijk tot een zekere welstand kwam. Als predikant en zielzorger werd Hallgrímur zeer gewaardeerd, maar ook zijn dichterschap kwam aan de Walvisbaai tot grote bloei. Naast niet-religieuze gedichten schreef hij geestelijke liederen van allerlei aard. Zo schreef hij een berijming van de bijbelboeken 1 en 2 Samuël.

Maar aan geen van deze gedichten heeft Hallgrímur zijn bekendheid te danken. De poëzie waarmee hij het IJslandse volk diep in het hart heeft geraakt, is het epos van de lijdensweg die Jezus aflegde vanaf het moment dat Hij opstond van de avondmaaltafel tot het ogenblik dat Hij in het graf werd gelegd en een wacht soldaten de ingang moest bewaken. Deze *Passiepsalmen*, zoals de IJslanders ze noemen, dichtte hij vermoedelijk in de jaren 1656 tot 1659, dus als midden-veertiger. In zijn voorrede op de *Passiepsalmen* schrijft Hallgrímur: "Wie altijd de gedachten aan het lijden van Jezus Christus in zijn hart draagt, bewaart de kostbaarste schat. Zij die het lijden van de Heer Jezus zonder ophouden liefhebben, zullen het tijdstip van deze uitgave niet ongepast vinden, zeker niet als ze met aandacht letten op de ellendige tijd waarin wij leven: een tijd waarin zij die Jezus' lijden oprecht liefhebben meer bedroefd zijn dan blij, en slapende onverschilligen, waarvan er helaas te veel gevonden worden, meer vreugde dan verdriet hebben. Iedere vrucht die het oplevert, draag ik aan God op."

Intussen was ook Hallgrímurs eigen lijdensweg nog niet ten einde. Hij verloor zijn 4-jarig dochtertje Steinunn, van wie hij veel hield, aan de dood. In twee ontroerende gedichten gaf hij getuigenis van zijn geloof dat het meisje nu in de liefdevolle nabijheid van Jezus mocht rusten. In 1662 brandde zijn pastorie-boerderij tot de grond toe af. Boven haar puinhopen dichtte hij een lied, dat hij als titel

meegaf: 'Moed vatten'. "God is mijn God", schrijft hij, "Hij blijft het, al komt er onheil. Hij zal dan ook zorgen. Van harte zal ik mij tot Hem wenden. In de grootste nood weet ik dat Jezus met mij is."

In 1666, het jaar dat de Passieliederen voor het eerst in druk verschijnen, vertonen zich bij Hallgrímur de eerste tekenen van melaatsheid, een ziekte die in die tijd in IJsland nog veel voorkwam. Hevige pijnen en blindheid zijn het gevolg. Vier jaar later moet hij zijn ambt van predikant neerleggen. De zoon die destijds uit hun buitenechtelijke relatie geboren was, neemt zijn beide ouders bij zich in huis en verpleegt zijn vader. Op zijn sterfbed blijft Hallgrímur liederen dichten, zwanenzangen waarin hij uiting geeft aan zijn liefde en verering voor zijn Heiland en waarin hij zijn lot in zijn handen legt. Voor Hallgrímur is er maar één Heilige en dat is Jezus Christus. Zijn vaakst gezongen lied is 'Het ongewisse uur van de dood', dat in IJsland bij bijna iedere begrafenis wordt gezongen, op een Nederlandse melodie uit de 'Souterliedekens' van 1540, dezelfde melodie waarop Hallgrímur zijn 11e passielied dichtte.

Als Hallgrímur op 27 oktober 1674 overlijdt, is hij ongeveer 60 jaar oud. Hij wordt voor de kerkdeur in Saurbaer begraven.

Invloed in IJsland

Algemeen is men het er over eens dat een tweetal geschriften verantwoordelijk is voor het feit dat de Reformatie tenslotte toch wortel heeft geschoten in IJslandse bodem. Die twee zijn de *Passiepsalmen* van Hallgrímur Pétursson (1614-1674) en de *Postillas*, de prekenbundel van Jón Vídalín (1666-1720). Maar terwijl de invloed van Vídalíns preken op het volk van IJsland na de Verlichting begon te tanen, vormen de Passieliederen van Hallgrímur tot de dag van vandaag een gekoesterd bezit van het volk. Vanaf het moment dat deze in 1666 voor het eerst in druk verschenen, hebben de IJslanders ze gelezen en herlezen en er vermaning, troost en lering uit geput. Er is nooit een dichter geweest die in de moderne tijd zo'n grote

invloed heeft gehad op een geheel volk als Hallgrímur op het zijne. Toen in 1914 de hele natie de driehonderdste geboortedag van de Passielieddichter vierde, sprak de IJslandse theoloog Haraldur Nielsson de volgende woorden: “Generatie na generatie worden de Passieliederen in elk IJslands huis gezongen, de ene winter na de andere (N.B. De winter duurt in IJsland ongeveer tot Pasen, JK). Generatie na generatie heeft ze alle in het geheugen gegrift en gedurende 250 jaar heeft bijna iedereen wel enkele *Passiepsalmen* uit het hoofd geleerd. Sinds de dagen van Hallgrímur is het onderwijs van Christus door deze liederen ingeprent in de harten van de kinderen. De eerste geboden die onze moeders en zusters ons leerden, hadden ze vernomen van de lippen van Hallgrímur Pétursson.” Toen ik in het jaar 2000 IJsland mocht bezoeken, vroeg ik aan een willekeurig tienermeisje in Reykjavík of ze de *Passiepsalmen* van Hallgrímur Pétursson kende. Haar antwoord was: “Natuurlijk! Die hebben we op catechisatie geleerd.” Ik gaf haar de *Passiepsalmen* in de hand en vroeg of zij het eerste lied in het IJslands aan mij wilde voorlezen. “Alle coupletten”, vroeg ze gretig, en toen ik “ja” zei, begon ze te lezen alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. In 2002 schreef emeritusbisschop Sigurbjörn Einarsson mij dat nog steeds veel IJslanders de *Passieliederen* uit het hoofd kennen en dat velen met een vers uit de *Passieliederen* op hun lippen gestorven zijn.

De eerste die troost uit deze liederen putte, was de mooie en getalenteerde dochter van Hallgrímurs beschermheer, Ragnheidur Brynjólfssdóttir. Het meisje werd ervan verdacht een ongeoorloofde verhouding met haar huisleraar te hebben. Het meisje ontkende, en haar vader liet haar in het publiek zweren dat zij nog maagd was. Groot was de ontsteltenis en het verdriet van de bisschop toen enige tijd later bleek dat zijn dochter zwanger was! Hij verbood het meisje het kind te zien. Ragnheidur werd ziek van verdriet en stierf op 22-jarige leeftijd. Op haar sterfbed was haar enige troost de serie van 50 *Passieliederen* die Hallgrímur zelf met de hand voor haar had uitgeschreven. Ze bewaarde het manuscript onder haar kussen. (De IJslandse schrijver Kamban schreef n.a.v. deze geschiedenis zijn bekende roman ‘*The virgin of Skálholt*’.) Ragnheidur was de eerste van een lange rij die zou aanzwellen tot een stroom. Wat het IJslandse volk zo bijzonder ontvankelijk heeft gemaakt voor deze poëzie, is de diepe lijdensweg die dit volk heeft afgelegd vanaf het moment dat het in 1262 zijn nationale zelfstandigheid verloor. Armoede, isolement, koloniale uitbuiting, pokken en pest en verwoestende natuurrampen, waaronder verschrikkelijke vulkaanuitbarstingen, hadden het eens zo trotse Vikingvolk in een toestand van gelaten berusting gebracht. Alleen poëzie en boeken zorgden voor enige verademing. Mediterend bij de *Passieliederen* werden de nakomelingen van de bloedwrekers discipelen aan de voeten van Jezus en asielzoekers onder Zijn kruis:

*De schaduw van een wonderboom
moest Jona mildheid leren;
zo kon de hitte van de zon
hem korte tijd niet deren.
Uw liefde is mijn eeuwig huis
en in de schaduw van Uw kruis
zal mij Gods toorn niet treffen. (37)*

De invloed die Hallgrímur heeft uitgeoefend op het geestelijk leven van de IJslanders is door de beeldhouwer Einar Jónsson op indrukwekkende wijze uitgebeeld in zijn ‘Monument voor Hallgrímur Petersson’, dat ik in de beeldentuin van het Einar Jónssonmuseum in Reykjavík aantrof. Ik maakte er de foto van die u op de achterkant van de bundel ziet afgedrukt. De Duitse vertaler van de *Passieliederen*, Wilhelm Klose, gaf de volgende beschrijving van dit monument: “Op het bed der smarten ligt de blinde man, door melaatsheid aan de dood gewijd. Gedrukt door de last van zijn lijden buigt hij zich over het ziekbed, waarvan hij alleen nog door de dood bevrijding kan verwachten. Maar hoog boven hem zien wij een ander beeld: daar staat hij in de volle kracht van zijn jaren en middenin de uitoefening van zijn levenswerk, in de ene hand het kruis, in de andere hand de lier, en achter hem een lange stoet van mensen. In de eerste rij zijn het er slechts weinigen, in iedere volgende rij steeds meer; de laatsten die zich het dichtst opeen dringen, staan op de laagste trede, meer naar voren staan de mensen steeds hoger, tot ze op dezelfde hoogte staan als hij. Het is zijn gehele volk dat de door God begenadigde zanger navolgt die hen het kruis van Golgotha in de harten binnenzingt.”

‘Driedimensionale’ poëzie

Wat vormt de kracht van de *Passieliederen*? Ik waag een hachelijke poging iets daarvan in woorden uit te drukken. Het eerste dat opvalt, is de poëtische vaardigheid van de dichter. Hij brengt de IJslandse dichtkunst, met haar stafrijmen op voorgeschreven momenten in het vers, op een hoog plan. Tegelijk is zijn taal eenvoudig en voor ieder verstaanbaar. Soms heeft die bijna iets naïefs. Het tweede dat opvalt, is de grote psychologische diepgang van de gedichten. In de poëzie ontmoeten wij onszelf en de mensen met wie wij te maken hebben.

Het derde is het wisselend perspectief van de gedachten. Dat vraagt om enige uitleg. Je zou bij de *Passieliederen* met enige fantasie kunnen spreken over ‘driedimensionale poëzie’. Eerst laat Hallgrímur de gebeurtenissen zien zoals ze zich hier op aarde hebben afgespeeld. Vervolgens geeft hij een blik in de goddelijke betekenis van deze gebeurtenissen, waardoor hij ze in hemels perspectief zet. Dan daalt hij af naar het mensenhart, waar schaamte, berouw, dankbaarheid en verering om de voorrang strijden. Zo laat hij de blik van de lezer telkens heen en weer flitsen tussen de aarde, de hemel en het eigen hart. Zijn gedachtegang cirkelt om drie paradoxen. De eerste paradox is die van de hemelse Heer die alles draagt door het woord van Zijn kracht, maar die bezwijkt onder de zondelast van Zijn schepselen (zie lied 2). De tweede paradox is wat Luther noemde de ‘vreemde ruil tussen Christus en de zondaar’: de schande die Christus draagt, leidt tot mijn heerlijkheid, de pijn van Christus tot mijn genezing. Zijn straf tot mijn vrijspraak, Zijn dood tot mijn leven.

De derde paradox is die van de vernederde Knecht des Heeren hier op aarde en de geweldige heerlijkheid en glorie die Hij ontvangt in de hemel en eens van alle schepselen, ook van hen die Hem bespot hebben. (38) De ik-figuur van de *Passieliederen* is verrukt dat hij zijn Heiland en Verlosser nu en straks zijn hulde mag betuigen. Achterop de sculptuur van Einar Jónsson staat een couplet uit het 35^e Passielied:

*Zuiver mijn lippen zeven maal,
wil hart en tong bekeren,
opdat ik in mijn moedertaal
Uw grote naam mag eren
en Uw gezag belijden mag
als Koning aller landen.*

In andere talen

Hallgrímurs belijdenis bleef niet beperkt binnen de grenzen van zijn moedertaal. Vanaf de 18e eeuw zagen vele vertalingen het licht. Er zijn twee Latijnse, twee Duitse en twee Engelse vertalingen (of meer). Een bloemlezing van Charles Venn Pilcher werd door Larry Price uit het Engels in het Chinees vertaald. Het Noors, het Zweeds en het Deens kennen één of meer vertalingen. Ook zijn er vertalingen in het Fins, het Pools, het Hongaars en het Italiaans.

Hoeveel waarde men in IJsland hecht aan de verbreiding van de *Passiepsalmen* van Hallgrímur bleek in het jaar 2000, toen het land op feestelijke wijze herdacht dat het duizend jaar eerder een christelijke natie was geworden. Bij die gelegenheid werden niet alleen kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders uit de hele wereld uitgenodigd, maar ook de nog in leven zijnde vertalers van de *Passieliederen*: een IJslander in Denemarken, een Italiaanse en ik. We werden in de Hallgrímskirkja in Reykjavík ontvangen door de Luthers bisschop van IJsland, gingen ter receptie bij de president in Bessastadir en woonden op de vlakte van Thingvellir een bijzondere zitting van het IJslandse parlement bij, waarin met algemene stemmen besloten werd dat IJsland een christelijke natie zou blijven. Terwijl ik in de open lucht luisterde naar de toespraken van de parlamentsvoorzitter, de president en de minister van justitie, realiseerde ik me dat de vlakte van Thingvellir nu 200 meter breder was dan duizend jaar geleden toen op deze zelfde plek het christendom werd omarmd. Onder deze vlakte schuiven namelijk twee aardplaten, de Europese en de Amerikaanse, langzaam van elkaar weg, waardoor de vlakte ieder jaar 20 cm. breder wordt. Het getuigenis van Hallgrímur Pétursson klinkt nu 'wereldbreed' van Noord-Amerika tot China, aan de beide uiteinden van de twee aardplaten.

Het oordeel van Laxness en Gijsen

Tot nu toe heb ik de nadruk gelegd op de rol die de *Passieliederen* hebben gespeeld in het proces van Reformatie in IJsland. Dat zou de indruk kunnen wekken dat het om een protestants propagandageschrift zou gaan. Maar daarmee doen we de intenties van Hallgrímur geen recht. Het ging de bevlogen zanger erom dat zijn lezers Christus en zichzelf zouden leren kennen en hun behoud buiten zichzelf in Christus zouden zoeken.

In dit verband is het boeiend om na te gaan hoe niet-protestanten op het werk van Hallgrímur hebben gereageerd. Daarom geef ik graag het woord aan twee getuigen uit de 20^e eeuw, die als twee uitersten kunnen worden beschouwd: een communistische atheïst en een behoudend katholiek.

De IJslandse schrijver Halldór Laxness, die in 1955 de Nobelprijs voor literatuur ontving, een atheïst met duidelijke communistische sympathieën, schreef een commentaar op de *Passieliederen*. Bij lied 27 ('Zie uw Koning') schreef hij: "Het spel van tegenstellingen komt op de meest treffende wijze tot uitdrukking in Passielied 27,

waar de dichter de vernedering en het koningschap van Jezus, Zijn glorie en Zijn schande, in één punt laat samenkomen.

De contrasterende thema's accentueren elkaar: zijn koningschap de diepte van Zijn vernedering, Zijn schande de grootheid van Zijn glorie...

Wanneer Pilatus Jezus uit zijn gerechtszaal naar het voorportaal heeft geleid, als een schouwspel voor het volk, met de woorden: 'zie uw koning' - als Jezus daar al staat, door zijn vrienden in de steek gelaten, met doornen gekroond, gezeseld, met spuug op zijn gezicht, uit spot in een witte mantel gehuld en met een rietstaf in Zijn hand, terwijl de menigte schreeuwt om Zijn kruisiging - zelfs op dit pijnlijke moment van de grootste schande en de uiterste vernedering, bevestigt de dichter zijn belijdenis in dit krachtig en toch buitengewoon simpele lofdicht:

*Ik breng U hulde - en belijd
dat Gij voor eeuwig Koning zijt:
almachtig Koning, Vorst der eer,
de Heer der engelen, onze Heer.*

Blijkbaar liet de belijdenis van Hallgrímur de atheïstische schrijver die in zijn romans met God en godsdienst spot, niet onberoerd. Soms kan een atheïst ons aan de kern van ons geloof ontdekken.

Maar het laatste woord geef ik graag aan de katholieke bisschop van Reykjavík, Monsigneur J.M. Gijsen, voorheen bisschop van Roermond en stichter van Rolduc. Hoe kijkt hij aan tegen het werk van de Lutheraan Hallgrímur Pétursson? Is er herkenning vanuit het Evangelie? Toen in 1996 een eerste bloemlezing van 12 *Passieliederen* verscheen bij Groen in Leiden, stuurde ik bisschop Gijsen een exemplaar toe.

Als antwoord kreeg ik de volgende met de hand geschreven brief: "Hartelijk wil ik u danken voor de toezending van de vertaling van gedichten van 'onze' Hallgrímur Pétursson, welke u samen met W. van Herpen het licht deed zien. Ik kan dit werkje heel goed gebruiken in het voorbereiden van preken en artikelen. Hallgrímur verwoordt immers de geloofsgevoelens van alle christenen." En na de verschijning van de eerste druk van alle 50 *Passieliederen* in januari 2006 schreef hij mij: "Ik hoop dat zeer velen in Nederland deze uitgave ter hand nemen en ervaren hoe diep de auteur de inhoud en de betekenis van Jezus' lijden verstaat en onder woorden gebracht heeft. En dat geldt voor protestanten én voor katholieken."

Het getuigenis van Hallgrímur Pétursson is in de ware betekenis van het woord katholiek. Andere gelovigen ontmoet men knielend bij het kruis.

*U geloof ik met een dankbaar hart,
Christus, die zonde voor mij werd.
Mijn Heer, om Uw verzoenend werk
prijs ik U met Uw ganse kerk.
Uw angst, Uw diepste eenzaamheid
brengt ons gemeenschap - wereldwijd.*

Johan Klein is kerklieddichter en woont te Rijswijk.

Deel 2 n.a.v. *In de schaduw van het kruis* – Liedbundel. 50 Passieliederen uit IJsland van Hallgrímur Pétursson. Uitgave Proza Musica, Veendendaal 2007. (zie voor bespreking boek en cd het *Nederlands Dagblad*, 15 februari 2008).

Zwolse zaken 1

Indrukken van een synodelid

Het was vrijdagmiddag 14 maart 2008. Om een uur of één reed ik vanaf de A28 Zwolle-Zuid binnen. Ik volgde netjes de route die ik op de site van de synode had gelezen. Al vrij snel ontdekte ik in een auto voor mij het achterhoofd van een vermeende (terecht naar achteraf bleek) collega. Ik besloot hem te volgen. Maar al snel werd mij duidelijk, dat de collega niet precies wist waar hij heen moest. Tot twee maal toe vroeg hij een voorbijganger om hem de weg te wijzen. Ik besloot mijn TomTom aan te zetten.

W. Tiekstra ■

Volg de voorganger

Daarna reed ik opnieuw achter de collega aan. En ja hoor, rechts van mij verscheen de 'Koningskerk' in beeld. De TomTom-juffrouw riep dat ik rechtsaf moest. Maar toen was ik de bedoelde zijstraat al voorbij. Ik stopte in de berm en reed over het gras de parkeerplaats achter de kerk op. Dit zet wel aan het nadenken. Kun je een voorganger altijd maar volgen? Als hij de weg niet kent, dan kom je er met hem niet. Hoe weet je nu of jouw voorganger de weg kent?

In de hal van de kerk drukte ik het ontvangstcomité, alle al aanwezige collega-afgevaardigden, een enkele deputaat en adviseur de hand. Regelmatig was het een weerzien. Ook was het soms een eerste kennismaking. Ik spelde een badge met mijn naam op. Nog snel een kop koffie. Toen werd het tijd voor de instructiebijeenkomst. Onder de bezielende leiding van br. A. Joh. Kisjes - hij liet veel zingen! (dubbel bidden volgens de kerkvader Augustinus) - ging de vergadering van start.

Kaart van kerkelijk Nederland

Prof.dr. M. te Velde gaf een weergave van zijn visie op het kerkelijk leven en de plaats van de synode daarin. Wat mij in het bijzonder opviel was zijn spreken over de bandbreedte van het kerkelijk leven. Die was te vangen in een drietal profielen. Confessioneel gereformeerd naast bevindelijk gereformeerd en evangelisch gereformeerd. Daarnaast hoorde ik hem (opnieuw) spreken over 'ongelijktijdigheid'. Er zijn kerken die denken en spreken in 19^e eeuwse

kaders, terwijl anderen dat meer doen vanuit het 21^e eeuwse postmodernisme. Verder benadrukte hij dat het kerk-zijn zich afspeelt in de plaatselijke kerken. De generale synode is een vergadering van al die kerken. Daarbij is het goed te letten op welke rol je als synode hebt te vervullen. Het kan het maken van algemeen beleid zijn. Maar even goed wet en regelgeving voor het kerkelijk leven. Soms is je taak recht te spreken. Elk van die rollen stelt zijn eigen eisen.

Wat ik een aardige vond was de opmerking, dat het kerkelijk leven een soort elliptisch gebeuren is met twee brandpunten, die niet kunnen samenvallen. Het ene brandpunt is het lokaal kerkelijk leven, het andere het universeel kerkelijk leven. De generale synode zit er ergens faciliterend en regulerend tussen.

Wegwijs op de synode

Als tweede inleiding volgde een betoog van br. P.G.B. de Vries. Zijn verhaal ging meer om de praktische gang van zaken van het synodewerk. Daarbij werd de rol van de nog te benoemen (regionale) commissies belicht. Nadrukkelijk werd ons op het hart gedrukt een goed overleg te hebben met de deputaten van wie het rapport ons zou worden toebedeeld. Nieuw is dat er geen (PowerPoint-)presentaties van de verschillende deputaatschappen worden gehouden. De eerste informatieve ronde moet schriftelijk (per e-mail) gebeuren. Een bespreking op de synode heeft enkele weken later plaats. Intussen telt de lijst met ingekomen stukken een 240-tal brieven. Zat te doen dus. Je kon merken dat de (toen nog toekomstige) synodeleden zaten te popelen om te beginnen.

De Weg gewezen

Na een uitstekende maaltijd (daarvoor moeten we een halve kilometer heen en terug lopen), maakten we ons klaar voor de bidstond. Een behoorlijk gevulde kerkzaal luisterde aandachtig naar de preek van ds. P. Niemeijer (de preses van de synode te Amersfoort-C. 2005 - in de afgelopen jaren het gezicht van de kerken). Het thema was (ik citeer uit mijn hoofd): Kies radicaal voor het evangelie. In Gods wereld, als kerk van Jezus Christus, door de kracht van de Heilige Geest. Ons werd duidelijk gemaakt dat er uiteindelijk maar één norm wordt aangelegd bij al ons werk als synode. Is het in overeenstemming met het evangelie van De Weg? Van harte zongen we psalmen en gezangen. Indringend was het gebed om Gods nabijheid en zegen. Daar zijn we allemaal, die direct bij het synodewerk betrokken zijn, van doordrongen. Zonder Gods zegen kunnen we niet.

Toon ons de weg

Op zaterdag 15 maart 2008 waren de afgevaardigden en een aantal belangstellenden om

9.00 uur 's morgens aanwezig voor de opening. De preses van de kerkenraad van de samenroepende kerk te Zwolle-Zuid, ds. J. Hagg, opende op geheel eigen wijze de vergadering. Hij las uit de Bijbel Marcus 10:32-45. Leiding geven in de gemeente van Christus is dienen. Dat geldt ook voor synodeleden. Daarbij moeten we in elk geval ook oog hebben voor de jonge leden van de kerk. En zeker ook de kerkleden in spe niet uit het oog verliezen. Ze worden allemaal op onze weg geplaatst. De toespraak van ds. Hagg werd verlucht met lichtbeelden. Mooi was de verbinding met de Synode Vendée 2005-2006. Het thema van die synode bleek te zijn: Toon/wijs ons de weg. Een vraag voor en door de synode. Ook die nu in Zwolle-Zuid begint in de kerk die getooid is met een 'speels kroontje'.

Natuurlijk prees ds. Hagg ons ook een weg door de stad van de Peperbus aan. Dat kan leiden tot ontmoetingen met de historische figuren Groote, Thorbecke en Greijdanus. Maar ook met de levende Wennemars en Slob. Tenslotte wenst hij ons een levendige, voortvarende, creatieve, opbouwende en herderlijke synode toe.

Op weg

De belangrijkste taak op de zaterdagmorgen was de verkiezing van het moderamen. Het werd pas spannend nadat de preses was verkozen. Ds. A. de Snoo uit Leiden werd in één keer met meerderheid van stemmen daartoe verkozen. Vervolgens waren er tal van stemmingen nodig om het moderamen te vormen. Ds. B. Luiten uit Zwolle werd assessor. Br. P. Jonkman uit Amersfoort en ds. W.F. Wisselink uit Leek achtereenvolgens scriba I en scriba II. Nadat zij achter de tafel hadden plaatsgenomen, overhandigde ds. Hagg de preses een envelop. Daaruit kwam een heuse synodevlag. Hij gaat uit op de dagen dat de synode in de Koningskerk vergadert.

Een belangrijk moment volgde. De synodeleden en de adviseurs (prof.dr. Te Velde en de predikanten Hagg en Messelink) betuigden staande hun instemming met de gereformeerde belijdenis.

Na een wat uitgebreide pauze worden op voordracht van de synode enkele benoemingen gedaan. Lydia Douma-Postma wordt ambtelijk secretaris en Piet (P.G.B.) de Vries notulist. Prof.dr. Te Velde kerkrechtelijk adviseur. Een verslaggever voor de kerkelijke pers wordt nog gezocht. (Intussen is die dus gevonden.)

Met enkele mededelingen over het vervolg van de synode wordt de eerste zittingsdag gesloten. De afgevaardigden kunnen na een genoeglijke lunch op weg naar huis. Het moderamen blijft nog even. Maar nu is het toch zo ver. De generale synode is op weg.

Ds. Wiebe Tiekstra is predikant van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs.

Liedboek gezang 209: Nu moet gij allen vrolijk zijn

lied van de week

Het paaslied dat voor zondag op het rooster staat, werd in april 1962 geschreven. Het verscheen in de bundel *Een nieuw lied die in dat jaar verscheen* [Het jaartal 1963 dat in het *Compendium* genoemd wordt als jaar van ontstaan, klopt dus niet]. De liedtekst werd geschreven door Tom Naastepad.

J. Smelik ■

Thomas Johannes Marie Naastepad werd in 1921 in Den Haag geboren en studeerde theologie aan het Groot-Seminarie te Warmond. Als kapelaan was hij werkzaam in Haarlem en Rotterdam. Zijn contacten met Willem Barnard en Wim Overbosch, die samen met Frits Mehrkens in de protestantse Maranathakerk te Amsterdam de zogenaamde nocturnediensten belegden, brachten hem ertoe in de jaren vijftig voor het rooms-katholieke volksdeel Nederlandstalige kerkliederen te schrijven. Dat was dus nog vóór het Tweede Vaticaans Concilie, dat in 1964 officieel groen licht gaf om de liturgie in de volkstaal te vieren. Naastepad, die inmiddels tot priester gewijd was, begon in 'De Voorhof' te Schiedam met een type viering waarin hij veel aandacht besteedde aan uitleg en actualiseren van de Schrift. Later zette hij dit werk voort in de Arauna-gemeenschap te Rotterdam. Deze diensten typeerde Naastepad in 1992, kort voordat de laatste Araunadiensdienst gehouden werd, als "een poging om de rijkdom van het protestantse erfgoed binnen de Romana te brengen: zijn exegese en zijn psalmen en gezangen." Naastepad publiceerde veel preken, toespraken én nieuwe liederen, die uit deze Arauna-diensten voortkwamen. Bekende bundels zijn in dit verband *Het scharlaken snoer* (1961), *Op de dorsvloer* (1964), *Het geheim van Rachel* (1965/1988), *Aan de hand van Mozes* (1971-1974) en *Schouwspelers van God* (1972). De liederen van Tom Naastepad zijn na diens dood in 1996 verzameld in 2003 uitgegeven: *Het lied op onze lippen. Het complete liedoeuvre van Thomas Naastepad*. De bundel bevat 130 liederen waarvan de meeste ondergebracht zijn in de rubrieken 'Berijmde Schriftgedeelten' en 'Schriftliederen'. In het *Liedboek voor de Kerken* zijn elf liederen van Naastepad opgenomen, waaronder het bekende 'Eens, als de bazuinen klinken' (LvK gez. 300).

Het paaslied 'Nu moet gij allen vrolijk zijn' draagt oorspronkelijk de titel 'Het ledige graf'. In de bundel *Een nieuw lied* omvatte het lied alleen de coupletten 1, 2, 3 en 7. Het *Liedboek* heeft zeven strofen, een getal dat Naastepad in het *Compendium* in verband brengt met "de zeven dagen de zeven dagen van de voleindigde schepping en van het voldragen woord en van het gerijpte zaad". De liedtekst spreekt eigenlijk voor zichzelf. Het bevat

diverse noties die in verschillende coupletten opduiken. Zo wordt in de eerste strofe gesproken over een tuin, waarbij ongetwijfeld de graftuin van Jozef van Arimatea bedoeld wordt. Een mooi beeld is dat de opening van het graf, waarvoor de steen weggerold is, vergeleken wordt met een mond die geopend is voor het halleluja-lied. In vers 3 wordt duidelijk dat de tuin ook refereert aan de Hof van Eden, waarvoor God een engel plaatste toen Adam en Eva uit de hof verdreven waren. Die engel wordt in het lied als het ware de engel die de goede boodschap van Christus' opstanding verkondigde. In strofe 5 wordt verwezen naar het gegeven dat Christus bij zijn verschijning na zijn dood gesloten deuren negeert (Joh. 20:19). In de laatste strofe komen de notie van 'tuin' (vers 1, 3) en 'engel' (vers 3) samen.

Melodie

Naastepad heeft veel liedteksten geschreven op bestaande melodieën. De tekst van het lied 'Nu moet gij allen vrolijk zijn' schreef Naastepad op de melodie van het Duitse paaslied 'Erschienen ist der herrlich Tag' van Nikolaus Herman.

Herman werd rond 1500 vermoedelijk in Altdorf bij Nürnberg geboren. In 1518 werd hij cantor-organist aan de Latijnse school in St. Joachimsthal (het huidige Jáchymov in Tjechië), een functie die hij tot 1557 bekleedde. In 1524 ontpopte hij zich - nadat hij onder meer gecorrespondeerd had met Maarten Luther - als aanhanger van de (Lutherse) reformatie. Directeur van de Latijnse school was Johann Mathesius, die later vooral bekendheid kreeg als biograaf van de grote reformator. Nadat Herman in 1557 zijn functie aan de Latijnse school had beëindigd, wijdde hij zich volledig aan het schrijven en redigeren van kerkliederen. Hij overleed op 15 mei 1561. Zoals nog redelijk gebruikelijk was in zijn tijd, maakte Herman zowel de tekst als de melodie van zijn liederen. Tot zijn bekendste liederen behoort het paaslied 'Erschienen ist der herrlich Tag', waarvan u een vertaling aantreft in het *Liedboek voor de Kerken*, gezang 200. Hij publiceerde het lied in zijn bundel *Die Sontags Evangelia uber das gantze Jar in Gesenge verfasset für die Kinder und Christlichen Haußvater* (Wittenberg 1560). Boven dat lied

schreef Herman als titel: “Ein new Geistlich Lied von der frölichen offersthehung unsers Heilands Jhesu Christi für die Jungfrewlein in der Megdlein Schul in Jochimsthal.” Er zijn diverse theorieën over mogelijke melodieën die Herman geïnspireerd zouden hebben tot het componeren van zijn melodie. Maar dat zijn wat mij betreft alle niet meer dan speculaties waarvoor geen harde gegevens te leveren zijn.

Karakteristiek voor de dorische melodie is onder meer de opening met drie kwartnoten d₁ als soort opmaat voor het ritme lang-kort, dat de vrijwel de hele melodie verder wordt gebruikt, met uitzondering van regel 2 en regel 5. Het interval-verloop 1 (d) – 5 (a) – 7 (c) in de eerste regel is typerend voor veel oudere volksliedachtige melodieën. In regel 2 bereikt het lied bij de vierde noot haar hoogtepunt (d₂). Daarna daalt de melodie sterk in de derde regel om in regel 4 weer te stijgen naar de dominant a, waarna de slotregel de melodie laat eindigen in de tonica d.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

Liedboek gezang 440: Ik heb de vaste grond gevonden

Terecht is het lied dat voor volgende week zondag op het rooster staat, een geliefd lied. Het lied ‘Ich habe nun den Grund gefunden’ is van Johann Andreas Rothe. De dichter werd op 12 mei 1688 in Lissa bij Görlitz (thans: Lasów in Polen) geboren. Hij studeerde drie jaar (1708-1711) theologie in Leipzig om daarna in Görlitz zijn predikantsopleiding af te ronden.

J. Smelik ■

Tekst

In 1721 ontmoette hij Graaf Nikolaus van Zinzendorf, de stichter van de beroemde Hernhuttersgemeente, die we ook kennen als dichter van het bekende lied ‘Jezus, ga ons voor’ (*Liedboek* gez. 442). Zinzendorf zorgde ervoor dat Rothe predikant te Berthelsdorf werd. Daar heeft Rothe zich ingezet om de verhouding tussen lutheranen en hernhutters, die onder druk stond, te verbeteren. Daarnaast was Rothe betrokken bij de totstandkoming van diverse gezangbundels van de hernhutters. In 1737 ontstond er echter onenigheid tussen Rothe en Zinzendorf en eerstgenoemde vertrok uit Berthelsdorf naar Hermsdorf en later naar Thommendorf (thans: Tomislaw in Polen). Tevergeefs heeft Zinzendorf na enige tijd

geprobeerd om de verhoudingen te verbeteren. Rothe overleed op 7 juli 1758.

Van Rothe zijn 35 liederen bekend, die inhoudelijk onlosmakelijk verbonden zijn met het accent dat in zijn theologie en geestelijk leven op de voorgrond stond: de verzoening met God door het bloed van Christus. Zijn liederen passen geheel in de traditie van het hernhutterlied. Dat blijkt wanneer we bijvoorbeeld het lied ‘Jezus, ga ons voor’ van Zinzendorf naast het lied ‘Ik heb de vaste grond gevonden’ van Rothe leggen. Beide liederen behoren tot het genre achttiende-eeuwse pastorale Jezus-liederen, die heel innig van toon zijn zonder sentimenteel te worden. Het is niet zo vreemd dat Zinzendorf lange tijd gezien werd als de dichter van het lied ‘Ik heb de vaste grond gevonden’.

Het lied werd voor het eerst gepubliceerd in het aanhangsel dat in 1728 toegevoegd werd aan de bundel *Sammlung Geistlicher en lieblicher Lieder* (Leipzig ca. 1726). Daar droeg het de titel 'Vom Glauben zum Gott' en telde het tien coupletten. Aardig te vermelden is dat de liedtekst toen vergezeld ging van de melodie die we kennen van het lied 'Wie maar de goede God laat zorgen'.

Het lied bezingt de barmhartigheid van God die openbaar geworden is door het kruis van Jezus Christus. Iemand heeft het lied wel eens treffend gekarakteriseerd als het 'hooglied van Gods barmhartigheid'. De barmhartigheid van God wordt met diverse beelden beschreven en ingevuld: zij is de grond waarin de christen zijn anker uitwerpen kan (coupl. 1). Barmhartigheid is het eeuwige erbarmen, het zijn de liefdevolle armen, het is Gods hart dat openstaat (vers 2). Barmhartigheid wil zeggen dat de zonden in de afgrond verzinken en verdwijnen. Zij bestaat door het geheim van Christus' bloed en wonden (vers 3). Het is Gods oneindige barmhartigheid die troost, wat er ook gebeurt en ook al wordt de gelovige door zonden aangevochten (vers 4).

In Nederland raakte het lied in de tweede helft van de negentiende eeuw bekend via een aantal lutherse gezangbundels. Vertalingen werden gemaakt door de Amsterdamse notaris Johan Hendrik Bok (1811-1868) en Johannes Decker Zimmermann (1785-1867), die predikant was in onder meer Zwolle en Utrecht. Hoewel er een vertaling was van alle tien strofen van het Duitse lied, werden in Nederlandse liedbundels doorgaans 3 à 5 coupletten opgenomen. Het lied werd in diverse invloedrijke niet-liturgische bundels opgenomen. Om een paar van uiteenlopende religieuze signatuur te noemen: *Christelijke Liederen, verzameld en uitgegeven van wege het Nederlandsch Luthersch Genootschap voor In- en Uitwendige Zending* (1904), *Oude en Nieuwe Zangen* van M. van Woensel Kooy, de *Zangbundel voor Huisgezin en Samenkomst* van Joh. de Heer en *Stemmen des Heils* (1924) van J. Douma.

Het lied raakte niet alleen onder orthodox-protestanten bekend, maar ook vrijzinnige groeperingen voegden het lied toe aan hun repertoire. En dat zou je toch opvallend kunnen noemen, omdat het lied immers gedachten verwoordt, zoals verzoening door het bloed van Christus, die in vrijzinnige kringen allerm minst aangehangen werden. Welnu, de vrijzinnigen zongen dan ook een tekstversie waarin alle orthodoxe theologie weggewerkt was. Tekenend is bijvoorbeeld de eerste strofe die in de *Vervolgbundel van de Godsdienstige Liederen* (1920) van de Nederlandsche Protestantenvbond als volgt luidde:

*Ik heb den vasten grond gevonden,
Waarop in nood en dood ik bouw,
Ik heb aan God mij trouw verbonden,
En Hij, mijn God, bewaakt mij trouw.
Zwak zij mijn wil en klein mijn kracht,
Ik steun op hooger liefde en macht.*

Gezien de populariteit, die het lied in de jaren dertig van de twintigste eeuw al bezat, zou het niet vreemd geweest zijn wanneer het toen terecht gekomen was in de *Hervormde Bundel* uit 1938. Dat is echter niet gebeurd. Dit in tegenstelling tot de Herstel-Verbanders, die het lied wel in hun officiële gezangbundel uit 1933 opnamen. Pas in het *Liedboek voor de Kerken* uit 1973 werd het lied opgenomen in een bewerking van Bok, Decker Zimmermann en Den Besten.

Melodie

Zoals gezegd werd het lied aanvankelijk gezongen op de melodie van 'Wer nur den lieben Gott lässt walten'. Later is de tekst echter getrouwd met de melodie die wij bij dit lied zingen en die hoogstwaarschijnlijk gecomponeerd werd door de componist Johann Balthasar König. Hij werd vermoedelijk in december 1690 of januari 1691 geboren in Waltershausen (Thüringen) en werd in 1721 Musikdirektor van de St.-Katharinen in Frankfurt am Main en vanaf 1727 ook van de Barfüßkirche aldaar. Hij overleed in het voorjaar van 1758.

In 1738 publiceerde König zijn *Harmonischen Lieder-Schatz, oder Allgemeines Evangelisches Choral-Buch*, een gigantisch omvangrijke bundel met meer dan 8000 liedteksten en zo'n 2000 verschillende melodieën. Ongeveer 300 melodieën zijn naar alle waarschijnlijkheid door König gecomponeerd, waaronder die van 'Ik heb de vaste grond gevonden'. Hij componeerde de melodie voor het lied 'Ach, sagt mir nichts von Gold und Schätzen'. Later werd de melodie vooral bekend met de tekst 'O daß ich tausend Zungen hätte' van Johann Mentzer, doe evenals Rothe een goede vriend van Zinzendorf was. In de negentiende eeuw was de melodie bij onze oosterburen uitermate populair. Er bestaat een gezangboek waar zelfs boven 109 verschillende liederen staat dat men de melodie kan gebruiken.

De melodie zal bekend zijn. Wel is het misschien zinvol erop te wijzen dat de melodie vooral niet te snel gezongen moet worden. De teleenheid is niet de halve noot, maar de kwartnoot waarvoor (in metronoomtaal gesproken) ongeveer geldt: MM 92.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

God in je hersenen?

meegelen

Wel eens van neurotheologie gehoord? Daarbij gaat het om het zichtbaar maken van godsdienstige activiteiten in de hersenen.

T. Groenveld ■

In *Trouw* stond een poosje geleden een artikel van de psychiater Herman van Praag over biddende nonnen en mediterende monniken. Via een hersenscan blijkt een specifiek gebied in de hersenen op te lichten bij deze religieuze activiteiten. Prof. D.J. Bakker reageert met nuchtere woorden op dit artikel in *Centraal Weekblad*. Allereerst door op te merken: al zijn bidden en mediteren religieuze activiteiten, het zijn wel menselijke activiteiten. Dus geen wonder dat je ze in de hersenen kunt lokaliseren.

“Het kan wel nuttig zijn te weten wáár in de hersenen religieuze ervaringen te vinden zijn. Bij biddende franciscaanse nonnen en mediterende boeddhistische monniken blijken delen van de voorhoofdshersenen op te lichten. Gebieden die normaal gesproken betrokken zijn bij waarneming van de buitenwereld blijven juist inactief. De nonnen en monniken lijken vooral geconcentreerd bezig te zijn. De voorste delen zijn namelijk belangrijk voor psychische activiteiten als aandacht en concentratie. En wat zou er gebeuren met de hersenen van de spreekwoordelijk verwarde professor die zo geconcentreerd werkt dat hij niet het kopje thee maar de inktpot leegdrinkt? Wanneer ook zijn voorhoofdshersenen oplichten en zijn achterhoofdsgelieden donker blijven, kan dat erop wijzen dat niet religiositeit maar concentratie de oorzaak is van de activiteit in zijn voorhoofd.”

Trouw kopte het artikel met ‘God zit in ons hoofd’. Bakker reageert daarop met:

“Raar en ongepast. Want stel dat God bestaat, net zo concreet als een appel. Als iemand aan God denkt of aan een appel, dan zal dat denken een correlaat, een verband hebben en aanwijsbaar zijn in de hersenen. Die appel zit natuurlijk niet in de hersenen, hij ligt gewoon op een bordje. Waarom zou God dan wel in de hersenen zitten? Maar, zal men zeggen, God en een appel zijn verschillend. Een appel is concreet waarneembaar, van God moet je maar geloven dat Hij bestaat. Zo is dat. God is niet waarneembaar zoals

een appel dat is. Gods bestaan is een kwestie van geloof. Gelovigen spreken over zeker weten, ervaren. De Bijbel staat daar vol van, mensen als de aartsvaders en de profeten praten met God alsof Hij hun vriend is. Wat die mensen doen, is psychische arbeid verrichten. Dat doen ze ook als ze een appel waarnemen. Maar het zien van de appel veroorzaakt activiteit in de achterste delen van de hersenen en het bidden tot God blijktbaar in de voorste delen. Als ze dat laatste intens doen, wordt er op zo’n moment aan niets anders gedacht. Geen activiteit achterin dus, want God is niet te zien. Daarom leidt bidden tot God niet tot activiteit achter in het hoofd.”

N.a.v. het artikel in *Trouw* staat er op de website www.atheisme.eu een artikel met de kop ‘Religie ontstaat in ons brein.’ Hier lijkt me duidelijk de wens de vader van de gedachte. Om met prof. Bakker te spreken:

“Er is iets gek aan de hand, bij zowel atheïsten als gelovigen, namelijk de drang te bewijzen dat God niet of wel bestaat. Dat is zinloos. De oorsprong van God is niet op aarde te vinden; God gaat daar bovenuit. Hij gaat aan het geschapen zijn vooraf en dus ook aan het denken van een mens. Hoe zou de wetenschap dan het bestaan van God kunnen bewijzen of logenstraffen? (...) Het beleven van God laat sporen na in de hersenen, net zo goed als elke beleving te traceren is in de hersenen. Het is een andere vraag waar deze sporen vandaan komen. Het antwoord is dat er simpelweg ruimte is vrijgemaakt in een bereidwillig stel hersenen, ruimte voor alles wat zich in de omgeving van het brein afspeelt. Of dat nu het zien, ruiken of proeven van een appel is of de geloofsbeleving van God. Bij een geconcentreerde geloofsbeleving bevindt zich het correlaat kennelijk diep in de frontaalkwab. Dat is aardig en wie weet, nuttig om te horen.”

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.

Vijf voor vijf

Nederlands Dagblad De krant voor christenen

Maak nu 5 weken lang vrijblijvend en voordelig kennis met het weekendabonnement op het Nederlands Dagblad. U krijgt de krant 5 weken lang elke zaterdag voor slechts 5 euro thuisbezorgd.

Als extraatje ontvangt u daarbij de hele week toegang tot de geheel vernieuwde digitale editie.

Kijk op www.nd.nl/5voor5 voor meer informatie.

C O G G

Contactorgaan Gereformeerde Gezindte

CONFERENTIE

Thema: De gemeente binnenstebuiten

Getuigende gemeente vandaag op grond van de Bijbel

Referaten door:

Ds. C. van Duijn: Missionaire gemeente zijn:
bijbelse motivering

Drs. C.J. Haak: Missionaire gemeente:
uitdagingen en valkuilen

Vanuit de praktijk: drs .T. Visser en dhr. A. Dingemanse

Datum: 10 april 2008. Plaats: De Aker in Putten

Tijd: 14.30 – 20.30 uur. Vrije toegang

Deelname aan maaltijd: 14.50 euro (gironummer 4543194
t.n.v. penn. COGG te Veenendaal)

Informatie: drs. I.A. Kole, secr. COGG (0182-362588)

Persbericht

Congres 'Drijf demonen uit!?' TU Kampen

Op **vrijdag 4 april 2008** organiseert de Theologische Universiteit in Kampen een congres over bevrijdingspastoraat onder de titel 'Drijf demonen uit!?' Het congres is bedoeld voor theologen, theologisch geïnteresseerden en christelijke psychologen en psychiaters. Het congres gaat over de mogelijkheid van binding door de duivel en demonen en de bevrijding van die gebondenheid. Ook gaat het over de vraag in hoeverre psychiatrische ziektebeelden en verschijnselen van demonische gebondenheid elkaar overlappen.

Er leven veel vragen rond bevrijdingspastoraat. Er zijn meningsverschillen onder christenen over het gebruik van deze vorm van pastoraat. Sommigen ontkennen dat geesten en demonen in onze postmoderne samenleving nog een rol zouden spelen. Anderen verbinden psychiatrische stoornissen direct aan demonische machten. Sommige kerken zien bevrijdingspastoraat als één van de opdrachten in Jezus' evangelie. Tijdens het congres zal geprobeerd worden om een verantwoord, contextuele visie op de macht van de duivel, zijn demonen en de bevrijding daarvan te vormen.

Sprekers op het congres zijn psychiater prof. dr. G. Glas en de theologen dr. P.W. van de Kamp, prof. dr. M.J. Paul en dr. T.H. van der Hoeven. Daarnaast is er plaats voor discussie en verwerking.

Datum en tijd: 4 april 2008 van 10.00 tot 21.00 uur
Kosten (inclusief voorstudiemateriaal, lunch en diner):
60 euro (studententarief: 30 euro)
Locatie: Theologische Universiteit, Broederweg 15, 8261 GS Kampen
Aanmelding: via het aanmeldingsformulier
op de website www.tukampen.nl
Voor vragen: congresbp@tukampen.nl